

Англиз тилининг она тили, рус тили ва инглиз тиллари лексикалари билан таққослаганда келиб чиқадиган лингвистик хусусиятлар.

1-гурухга қўйиладиганлар қиради: 1) сўзларнинг баъзи харфларнинг ўқилмаслиги. Масалан: whom, take, whose, what, table; 2) сўзларнинг кўп маъноли бўлиши. М: a floor – қават, замин, пол; 3) конверсиянинг мавжудлиги: to work-work; 4) баъзи сўзлардаги харфларнинг қонда бўйича ўқилмаслиги: put [put], gone [gɒn], come [kʌm]. 5) инглиз тили сўзларидаги баъзи харф, харф бирикмаларининг кўпини талаффуз қилиши; thin, this, mathematics. 6) феълларнинг 4 хил шаклга эга бўлиши: go-went-gone-going. 2-гурух лексикасининг ҳам ўзига хос хусусиятлари мавжуд. Сўзларнинг икки тилда маънолари тўғри келиши, икки тилда умумий маъноларда тўғри келиши, яна икки тилда асосий маънолари тўғри келмай, қўшимча маънолари тўғри келиши, икки тилда асосий ва қўшимча матилари тўғри келиши мумкин. Инглиз тили лексикасини ўзбек тили лексикасига таққослаганда қўйидаги хусусиятлар келиб чиқади: Икки тилда сўзнинг маъноси бир бирга тўғри келмаслиги; маънонинг бир тилда торлиги, иккинчи тилда эса кенглиги. Масалан: afternoon- 12 дан 18 гача бўлган давр. Бу ерда маъно инглиз тилида кенг. Бир сўз билан ўзбек тилида ифода этилган кўпини 3-гурух лексикасининг ҳам ўзига хос хусусиятлари бор. Учала тилда бир хил маъно, мазмунга тўғри келадиган байналмилал сўзларнинг мавжудлиги: finish, start, football, volley-ball. Инглиз ва рус тилларида сўзларнинг маънолари тўғри келиб ўзбек тилида эса уларнинг битга маъно – сўз билан берилади. Хулоса қилиб айтганда ҳозирги пайтда тилларнинг хусусиятларини ҳисобга олишни методика талаб қилади. Тил тажрибалари мустақкам билим беришда, кўникма ва малака ҳосил қилишда муҳим ўрин тутати. Бу тажрибаларнинг таъсирини ҳисобга олмаслик методик ҳатодир.

ЧЕТ ТИЛИ ҲИТОБИДА ТЕХНИК ВОСИТАЛАРНИ ҚЎЛЛАШ

С.Қаландарова, З.Ю.Қосимов, У.К.Ахмаджанова, ТТЭСИ

Нутқ фаолияти турини шакллантиришда техник воситалар катта рол ўйнайди. Энг аввало шу воситалардан ўзи турли кишиларнинг тенбраик, индивидуал хусусиятга эга бўлган нутқини тушунишга ўргатиш имконини беради, чунки институт шароитида гуруҳга у ёки бу чет тилида эркин гашира оладиган кишиларнинг таклиф қилишни иложи йўқ. Таълимнинг техник воситалари чет тилидаги нутқни энг мукаммал талаффузда тишлаш имкониятини яратиши билан муҳим аҳамиятга эга. Бунинг учун таълим муассасарида шундай ёзувли техник воситалари бўлмоғи керак. Бундай ёзувлар фақат талабаларни нутқ намуналари билан таълимлаштиришга эмас балки ўқитувчининг ўз талаффузини такомиллаштиришга ҳам хизмат қилади. Диафильм ва кинофильмларни кўриш билан бирга тишланадиган магнитофон нутқни кўриш ёрдамида пухтарок идрок этиш имкониятини бериб, тушунишни енгилаштиради, ва талабани реал ҳаётдаги вазиятда иштирок эттиради. Кўриш ва эшитиш қаторларининг айниқса, теле

даврида бўлади шунинг учун чет тилларни самарали ўқитиш жараёнини таъминлаш кўрсаткичида умумий ва хусусий тилшуносликка оид далилларни ҳисобга олиш зарур. Махсус лингвистик ва методик изланишларнинг гувоҳлик беришича мактабда, лицей ва коллежларда ўқитиладиган тиллар бир-бирига ижобий, ҳам салбий таъсир кўрсатади.

Ҳали яқин ўрганилмаган ижобий таъсир шундан иборатки, она тилида таркиб топган қатор кўникмалар чет тилини ўзлаштиришга кўчирилади. Масалан: матнан овоз чиқариб ўқиш кўникмасини эгаллаш болалар ёки мактабда ўқимаган қатта ёшдагиларда чет тилини ўрганаётган саводли ўқувчиларга нисбатан қатта қийинчилик келтириб чиқаради. Чет тилини ўзлаштиришда она тили тизимини билниш, айниқса, она тили ўрганилаётган тилларда ўхшаш ҳодисалар мавжуд бўлганда, ўқувчиларга ёрдам беради. Ана шундай ижобий таъсир кўчирилиш деб аталади, сабаби шуки, малака ва кўникмалар она тилидан чет тилга кўчирилади.

Шу билан бирга она тили чет тилини ўзлаштиришга акс таъсир кўрсатади. Унинг моҳияти шундан иборатки, ўқувчи ўз она тилининг одатданган меъёрини чет тилга кўчиради. Масалан: ўқувчилар чет тили товушларини она тили товушларига ўхшатиб талаффуз қилади. Она тилидаги нисбатан эркин бўлган сўз тартиби меъёрини Фарбий Европа тилларига олиб киради, она тилидаги ўхшаш ҳодисаларнинг маъноларини чет тилда ҳодисаларига нисбатан нотўғри қўллайди.

Тилшуносликка оид изланишлар шунинг кўрсатадиги, икки тил тизимининг алоқаси даврида учинчи тизим пайдо бўлиб, унинг тузилиши йўл қўйилган ҳатолар билан ифодаланади. Бундай тизим чет тили ўрганаётган киши онгида ҳосил бўлади. Интерференциянинг кўрсаткичлари бўлиб ҳатолар хизмат қилади. Икки тил тизими контакти пайтида пайдо бўладиган интерференция ва кўчирилиш ҳодисаларини ҳисобга олиб, методикаси ўрганилаётган чет тилини она тили билан таққослашнининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ўқув жараёнини шундай ташкил қилиш керакки, кўчирилиш ҳодисаси кенг қўллақилиши ва интерференция ҳодисасининг олди олинishiни таъминлаши зарур.

ЧЕТ ТИЛ ЛЕКSIKACIINI ЎРГАТИШГА ДОИР

С.Қалаидарова, З.С.Азаматова, ТТЕСИ.

Инглиз тили лексикасининг лингвистик хусусиятлари уни ўргатишга, ўрганишга таъсир қилади. Ўқитувчи бу хусусиятлардан ижобий, унумли фойдаланса, мақсадга эришиши осонлашади. Инглиз тили лексикасининг лингвистик хусусиятларини 3 гуруҳга бўлиш мумкин:

1. Инглиз тили лексикасини алоҳида ўзига олгандаги лингвистик хусусиятлар.
2. Ўқувчи она тили лексикасини инглиз тили лексикаси билан билан таққослагандан келиб чиқадиган лингвистик хусусиятлар.